

Oponentský posudek disertační práce mgr. Ivy Krejčové „Recepce Písň o Nibelunzích a obrozené epické básnictví“

Předkládaná práce se svým zaměřením řadí do toho proudu současné literární historie, jenž zkoumá českou literaturu 19. století v souvztažnosti s kulturně i teritoriálně blízkou literaturou německou; důsledným zasazováním česky psané produkce do reálných kontextů jejího někdejšího fungování v rámci bilingvního společenství v mnoha případech boří tradované mýty a přispívá ke komplexnějšímu, ideologicky nezatíženému poznání jejího statusu.

Jedním z klíčových problémů takto pojaté literární historie je bezesporu kritické přezkoumání úlohy česky psané literatury při formování novodobého českého národa, zejména pak otázka, do jaké míry šlo o součást obecných procesů probíhajících v celé tehdejší Evropě a zda na angažmá česky psané literatury ve prospěch utváření národního vědomí bylo přece jen něco specifického, co by její pozici odlišovalo od literatur jiných, zejména pak německé.

Práce Ivy Krejčové je sice dílčím, nicméně fundovaným příspěvkem k řešení tohoto problému. V centru její pozornosti stojí zásadní vlastenecké sakrum novodobé německé literatury – Písň o Nibelunzích. Ta autorku zajímá jednak sama o sobě (přesněji řečeno, zajímá ji hlavně úloha, kterou sehrála při formování německého národního povědomí i jako inspirační zdroj moderní literární tvorby), ale hlavně v interakci s obdobně se konstituující novodobou literaturou českou, v níž hrála dvojitou, vnitřně rozpornou roli impozantního příkladu, ale i vážného konkurenta. Vzhledem k ideologickému i estetickému významu uvedené památky a zejména pak jejího „druhého života“ v evropské kultuře 19. století, je zřejmé, že téma, jež Iva Krejčová zvolila, není žádnou literárně historickou marginálií a že míří přímo doprostřed procesu formování novodobé české literatury i s ní spjaté národní ideologie.

Obsáhlá práce je členěna do třech tematických oddílů. V tom prvním se autorka pohybuje v teritoriu německé kultury konce 18. a začátku 19. století; na zhruba 60 stranách textu podrobně rekapituluje proces znovuoživení Písň o Nibelunzích a rekonstruuje její úlohu při budování německé národní identity. Počíná si přitom s příkladnou pečlivostí; zvláště je třeba ocenit, že přitom nevychází jen ze sekundární literatury (jejíž zevrubnou znalost osvědčuje doslova na každé stránce své práce), nýbrž že pracuje také s originálními prameny (práce Herderovy, Schlegelovy, Hagenovy a dalších soudobých vykladačů). Pohled do německého prostředí zajímavě ukazuje, že proces národního sebeuvědomování za podpory starobylých literárních památek probíhal u našich sousedů velmi podobným způsobem, a že jeho podstatnou součástí bylo rovněž vymezování se vůči silnějšímu, kulturně etablovanějšímu soupeři; byla-li tímto soupeřem pro nás právě kultura německá, pro ni samu hrála tutéž úlohu kultura francouzská. I na tomto drobném příkladě je zřejmé, jak pouhé rozšíření zorného úhlu může vést k podstatné změně proporcí a jak zděděná ideologická klišé reálnou dynamiku historických procesů umrtvují.

Za neobyčejně zajímavou považuji kapitolu druhou, v níž se autorka přesouvá na území rakouské monarchie. Na základě původní excerpce soudobých vídeňských časopisů nastiňuje, jak se se stále proslulejší německou památkou vyrovnávalo rakouské prostředí – sice rovněž německojazyčné, avšak kulturně a společensky přece jen odlišné. Autorčino zjištění modifikované rakouské recepce Písň o Nibelunzích (zdůrazňující nikoli tragické rysy, nýbrž vlastenecké konotace, v období napoleonských válek neobyčejně aktuální) patří podle mého názoru ke stěžejním badatelským přínosům práce. Dokládá totiž, jak jsou reálné kulturní procesy mnohotvárné, diferencované, zároveň však vzájemně provázané (v procesu recepce Písň o Nibelunzích sehrálo Německo – samo se za pomoci této památky emancipující od francouzského vlivu – roli iniciátora obdobného procesu v rakouském prostředí a to se pak

stalo – prostřednictvím německy mluvících Čechů – zprostředkovatelem tohoto impulsu pro českou literaturu).

Po tomto obšírném ohledání kontextů přistupuje autorka k zmapování situace v českém teritoriu a opět prokazuje schopnost odstíněného vidění situace. Údaje o hojných kontaktech mezi předními českými obrozenci (např. Václavem Hankou) a německými učiteli a literáty, ani skutečnost, že spojnicí mezi německojazyčnou a česky psanou literaturou byli čeští Němci, není po studiích Dalibora Turečka a dalších badatelů žádným překvapením; zde autorka jen dalšími příklady rozhojňuje naše povědomí o předívu vazeb mezi středoevropskými vzdělanci. Zajímavé je však její zjištění, že české heroické básnictví mělo blíže k rakouské vlastenecké recepci Písně o Nibelunzích než k jejímu romantickému schlegelovskému čtení této památky (naznačuje to, že příslušnost českých zemí k rakouské monarchii nebyla čistě formální záležitostí a že rakouské kulturní citění není umělým konstruktem).

Za zvlášť přínosné považuji tu část práce, kde je fenomén Písně o Nibelunzích vztažen k českým rukopisným falzům, tedy k textům, jež jsou starogermánským mýtům nejpodobnější, byť jsou na rozdíl od nich novodobého původu (Krejčová případně poznamenává, že díky tomu byl RKZ přímo „ušit na míru“ soudobým kulturním potřebám, na rozdíl od německé památky, jež musela být pro tyto potřeby reinterpretována). Autorka vychází z výše zmíněného podvojného fungování Písně o Nibelunzích v českém obrozeneckém prostředí a sleduje, jak si s touto ošidnou situací čeští vykladači Rukopisů poradili. Dospívá přitom k řadě zajímavých zjištění, týkajících se interpretačních mechanismů; patří k nim např. marginalizace podobnosti mezi RKZ a Písní o Nibelunzích zdůrazněním jejich – pro české emancipační snahy přijatelnější – souvztažnosti s Ossianem a další interpretační grify posilující autonomii RKZ vůči německému konkurentovi a stvrzující jejich hodnotovou prioritu. Velmi zdařilá kapitola o vztahu Písně o Nibelunzích a RKZ by si zasloužila separátní publikaci v České literatuře či jiném vědeckém periodiku.

Závěrečná kapitola je věnována tvůrčí osobnosti J. E. Vocela. Volba právě tohoto pozapomenutého obrozeneckého spisovatele, jehož literárnímu umu se nikdy nedostalo vysokého ocenění, v práci sledující vazby mezi českou a německou literární kulturou nijak nepřekvapí. Byť je Vocel ve vztahu k českému literárnímu kánonu autorem marginálním (a zůstane jím patrně i nadále), ve své době hrál nezastupitelnou roli autora pohybujícího se v obou sledovaných jazykově kulturních společenstvích. Autorka citlivě a poučeně interpretuje Vocelův klíčový cyklus Přemyslovci a ukazuje přitom, jak se v něm prolíná inspirace nibelunským mýtem (projevující se ve formální oblasti zejména používáním specifického typu strofy) s aluzemi na Rukopisy. Vocelovo dílo se tak vyjevuje jako jeden z uzlových bodů, v nichž se obě sledované literární kultury protínají.

Práce Ivy Krejčové imponuje svou bezpečnou znalostí pramenů i sekundární literatury, jež jejím zjištěním dodává patřičnou validitu. Prozrazuje však i vyspělé umění literárně historické interpretace, která se umí vyvarovat efektních krátkých spojení, dokáže však přijít s neotřelými pohledy na notoricky známé jevy.

K textu mám jen dvě dílčí připomínky. Ta první je spíš otázkou: do jaké míry (a zda vůbec) byla ideologie slovanského romantismu slučitelná s rakouským patriotismem? Druhá připomínka je terminologického rázu a týká se užívání spojení „fikční svět“; zdá se mi totiž, že je v práci poněkud nadužíváno, neboť se objevuje i v souvislostech, které nijak neodkazují k teorii fikčních světů (tj. i tehdy, kdy se užitím tohoto spojení nepoukazuje na odlišnost textového světa od světa aktuálního). Např. na str. 181 autorka píše: „Třebaže se skrze Vocelovy estetické studie o RK zdůrazňovala také umělecká výstavba na kontrastech analogicky podle Shakespearovy **fikční strategie** v textech, povaha hrdiny podle jeho domněnky vyžadovala náležitou, ne nahodilou motivaci.“ V daném kontextu se však neřeší

problém utváření fikčních (tzn. na realitě nezávislých) světů, nýbrž otázka typologie hrdinů; příležitější by proto bylo hovořit o Shakespearově kompoziční strategii, či koncepci postav. Jde o doklad expanze vlivného teoretického konceptu vně problémových okruhů, které řeší; precizně formulovaný pojmový aparát se ovšem tímto víceméně bezděčným nadužíváním významově rozostřuje, a ztrácí tak na funkčnosti.

Navzdory této připomínce, která je ostatně spíše marginální, však práci Ivy Krejčové vysoce oceňuji pro její preciznost a myšlenkovou neotřelost. Není pochyb o tom, že je dostatečně přesvědčivým podkladem pro udělení titulu PhD.

V Praze, 30. listopadu 2008

Prof. PhDr. Dagmar Mocná, CSc.

Oponentský posudek disertační práce Ivy Krejčové Recepcce Písně o Nibelunzích a obrozené epické básnictví

Autorka ve své práci vyšla z názorů Vladimíra Macury o bilingvní povaze obrozené kultury v 1. polovině 19. století, kdy se česká kultura a literatura rozvíjela v paralelním vztahu s kulturou a literaturou německou, s jejímž dominantním postavením postupně vstoupila do vztahu soutěže a posléze i emancipace. Cílem práce bylo „vysledovat ... příznaky literárního procesu mytizace obrazu národní minulosti“. Pro dosažení stanovených cílů zvolila promyšlený postup: vyšla nejprve z dokladů o německé recepci Písně o Nibelunzích v desátých až dvacátých letech 19. století a podala stručný obraz estetického aspektu díla se zřetelem ke vztahu historie a mytologie; odtud přešla k reflexi uvedeného díla v německém, zejména rakouském kulturním kontextu. V další části své práce se zaměřila na ohlas Písně o Nibelunzích v českém (obrozeném) kulturním kontextu s přihlédnutím k dobovým společensko-politickým aktualizacím a ve vztahu k rukopisným falzům, zvláště k Rukopisu královédvorskému. Třetí část práce pak autorka věnovala analýze básnického epického cyklu Jana Erazima Vocela a jeho místu v rámci dobového českého literárního kontextu. Rozvrh práce prozrazuje uvážlivý a solidní přístup k tématu, svědčí o snaze o jeho pečlivé zpracování. Tomu nasvědčuje i dobrá metodologická příprava, s níž k svému tématu přistoupila (a také svědčí o dobrém vedení ze strany školitele).

Zejména první část, v níž autorka zpracovávala proces recepcce Písně o Nibelunzích v německé literatuře, byla velmi náročná z hlediska práce s materiálem; bylo třeba alespoň rámcově prozkoumat nejen dobová periodika, nýbrž i proces rekonstrukce uvedeného díla a jeho interpretace „na základě křehké (ne)rovnováhy estetické kategorie ‚mýtu‘ ve vztahu k ‚historii‘“. Autorka si však kladla i náročnější úkoly: chtěla totiž poukázat na snahy německých vykladačů osvětlit vztah páteřního díla německé literární kultury ke kulturnímu dědictví evropskému (homérské eposy) a také ke skandinávské epické tvorbě (Edda). Od charakteristiky základních metodických rysů badatelských přístupů (heuristika, rekonstrukce) postupovala k estetickým a ideovým výkladům tohoto díla z hledisek významných osobností dobové kultury (Schlegel, Herder, ad. – tu by možná zasloužil hlubší pozornost schlegelovský romantický koncept nibelunského heroismu, jehož důraz na vnitřní rozpolcenost protagonistů nes^{jak}í; autorka ostatně správně ukazuje, rysy romantické (vytvářející napětí ve vztahu k postulátu epického žánru na celistvost hrdinské osobnosti) a k jeho působení v dobovém kulturním kontextu. Tu je třeba ocenit autorčinu poměrně důkladnou obeznamenost se základní i sekundární literaturou, která této kapitole dodala na věcné přesvědčivosti, jakkoliv nebylo snadné se vyrovnat s množstvím materiálu; o důkladnosti jejího přístupu svědčí i

snaha čerpat z dobové korespondence osobností zúčastněných na rekonstrukci a interpretaci díla.

Ještě výrazněji to platí o pasážích druhé kapitoly, v nichž sledovala proměny recepcce Písně o Nibelunzích v německých periodikách daného období. Také zde prokázala snahu o poctivé vyrovnání se s nesnadno přístupným a také často i s nesnadno čitelným materiálem; autorka pojednala o reflexi díla v rakouských, tj. především vídeňských periodikách snažila se vysledovat otázky, jaké byly při této reflexi aktualizovány (podíl a rozdíl rakouského a německého přístupu k interpretaci eposu, vztahy k nordické mytologii, proces kodifikace Písně o Nibelunzích a její kanonizace jako literárního vzoru pro soudobou tvorbu atd.)

Druhá část této kapitoly, která by si možná byla zasloužila samostatný oddíl, je věnována Písni o Nibelunzích v českém obrozenském kontextu. Autorka poukázala na celkem známý fakt o nedostatku domácí hrdinské epiky monumentální povahy, jako reprezentuje v německé literatuře Píseň o Nibelunzích a charakterizovala dobové snahy o kompenzaci tohoto nedostatku (tu zřetelně vyvstává významná stránka motivace vzniku rukopisných falz jako výrazu snah o vytvoření ekvivalentního protějšku dílu, které bylo chápáno jako opora národních kulturních tradic). Autorka tu citlivě poukázala nejen na rozdílné interpretace samotné Písně v Rakousku a v Německu (rakouské výklady vyzdvihovaly především domácí heroické postavy), nýbrž i na rozdílné pojetí heroismu v prostředí německém a českém (důraz na slovanskou zbožnost a mírumilovnost oproti německé bojovnosti). Možná by tu bylo stálo za to, věnovat větší pozornost herderovské koncepci slovanské mentality a jejímu vlivu na názory českých interpretů. Pozitivem je právě srovnání nibelunských hrdinů a českých konceptů epického heroismu. Větší zájem mohla autorka projevit také o postavu hunského vládce Attily (kapitolka o něm by se možná lépe vyjímala v pasážích věnovaných analýze Písně než v souvislostech výkladu o českých hrdinech, protože by tam bylo možno se zabývat více aktualizací této postavy ve vztahu k rakouským ideovým zájmům v době napoleonských válek).

Poslední část práce autorka věnovala rozboru hrdinských básní Jana Erazima Vocela. I tu prokázala dobrou orientaci v základní literatuře předmětu a poukázala na některé okolnosti, jaké vedly k marginalizaci tvorby tohoto autora u řady literárních historiků. Jakkoli se jí podařilo zasadit Vocelovo dílo do dobového kontextu (více pozornosti by tu zasloužil vztah k Máchovi), přece se nemohu ubránit dojmu, že sémiotický přístup, jakkoli z hlediska záměru práce pochopitelný a správný, autorku poněkud sváděl k popisnosti a zastíral jí smysl pro funkční estetické a umělecké nedostatky Vocelových epických skladeb; při jejich

podrobnějším prozkoumáním by se možná ukázaly hlubší důvody těchto nedostatků, které sémiotická analýza nedokáže vždy postihnout.

Práce jako celek vykazuje nadstandardní úroveň, která se projevila i v seznamu literatury. Její kvalitu poněkud (nikoli ovšem zásadně) znehodnocují některé tiskové chyby a nedůslednosti při přepisu německých výrazů. Souhrnně lze práci Ivy Krejčové hodnotit jako dobře odpovídající požadavkům kladeným na disertační práci a uznat ji jako podklad k udělení titulu PhD.

V Praze 14.11. 2008

Prof. PhDr. Aleš Haman DrSc.